

Panorama inna niż wszystkie

Panorama współczesnej filozofii,

Jacek Hołówka, Bogdan Dziobkowski (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2016, ss. 559.

Tworzenie zbiorowych publikacji przeglądowych mających za zadanie jednocześnie być dobrym wprowadzeniem jak i mających ambicję pokazania głębokich problemów, z którymi mierzyć się musi dyscyplina naukowa, nie jest sprawą łatwą. Jeżeli chodzi o polski rynek publikacji przeglądowych z zakresu filozofii to możemy podzielić go na przynajmniej dwa zbiory. Po pierwsze, mamy publikacje, które znakomicie wywiązują się ze swojego wprowadzającego (niemalże kartograficznego) zadania, jednocześnie poświęcając „głębie” wywodu. Po drugie, mamy publika-

cje przeglądowe, które są zbiorem zaawansowanych prac nieposiadających wprawdzie żadnego waloru dydaktycznego (wprowadzającego do dyscypliny), ale oferujących bardzo pogłębione analizy wybranych tematów. Publikacja pod redakcją Jacka Hołówki i Bogdana Dziobkowskiego jest próbą pokazania, że publikacja przeglądowa może jednocześnie posiadać walor propedeutyczny (ale bez wpadania w płytką relację ze stanu badań) oraz stanowić głęboką analizę problemów, z którymi mierzyć się musi współczesna filozofia. W tekście chciałbym zastanowić się, czy cel ten udało się zrealizować.

Książka jest skonstruowana w bardzo interesujący sposób. Redaktorzy wybrali 11 działów filozofii, w ramach których zaproszono po dwóch specjalistów z danego działu do opisanie dwóch różnych stanowisk, niekoniecznie przeciwstawnych.

Otrzymałiśmy zatem pracę składającą się z 22 rozdziałów napisanych przez wielu czołowych polskich filozofów. Z uwagi na przeglądowy charakter książki uwagi dotyczące poszczególnych rozdziałów będą albo bardzo krótkie w stosunku do rozdziałów, które nie stanowią moich zainteresowań naukowych, albo nieco bardziej rozbudowane, w przypadku rozdziałów, których tematyka nie jest mi obca. Nie będę ukrywał, że we współczesnej filozofii najbliższa mi jest tradycja analityczna, zatem ocena tej książki dokonywana będzie (świadomie) z takiej perspektywy.

Pierwszy rozdział książki dotyczy zagadnień epistemologicznych: zawiera tekst Jana Woleńskiego o naturalizmie oraz Renaty Ziemińskiej o sceptycyzmie. Pierwszy z tekstów w sposób drobiazgowy charakteryzuje współczesny i historyczny naturalizm oraz zdaje relację ze sporu na-

turalizmu z antynaturalizmem. Istotną rolę w tekście odgrywa zarysowanie miejsca dla naturalizmu w ramach epistemologii oraz rekonstrukcja argumentów dotyczących normatywnego charakteru epistemologii. Drugi z tekstów dotyczy sceptycyzmu, który w interpretacji autorki rozbija się obecnie na dwie tezy, jedną dotyczącą niepewności naszej wiedzy oraz drugą dotyczącą niemożliwości jej posiadania. Istotnym elementem rozważań w tym tekście są niewątpliwie argumenty językowe, w szczególności dotyczące relacji pomiędzy sceptycyzmem a teorią znaczenia.

Drugi rozdział został poświęcony ontologii i składa się z tekstów o esencjalizmie znaczeniowym Macieja Sendłaka i Tadeusza Szubki, oraz o deflacionizmie pióra Macieja Soina. Oba teksty są znakomicie napisane i dotyczą bardzo ważnych zagadnień współczesnej ontolo-

gii. Chciałbym zwrócić uwagę na dwa zagadnienia, które pojawiają się w tych tekstach. W pierwszym z nich, między innymi, omawiana jest relacja metafizycznego fundowania, która we współczesnej filozofii analitycznej robi niebywałą karierę. Jeżeli chciałbym szukać miejsc, w którym tekst mógłby zostać rozbudowany, tak aby stanowił kompleksowe potraktowanie tej tematyki, to miejscem tym będzie tematyka wykorzystania pojęcia fundowania w próbach rozwiązania współczesnych sporów filozoficznych (np. problemu psychofizycznego czy relacji bytu do powinności). W drugim z tekstów omawia się easy ontology Amy Thomasson oraz deflacionizm Paula Horwicha, które są najciekawszymi obecnie rozwijanymi stanowiskami deflacionistycznymi. Interesujące jest, że Maciej Soin konstruuje również własne argumenty krytyczne dotyczące obu

wspomnianych stanowisk. Autorzy obu tekstów w sposób prosty wprowadzają w tematykę, jednocześnie dokonując pogłębionej analizy oraz krytyki omawianych zagadnień.

Rozdział trzeci i czwarty, dotyczą odpowiednio etyki oraz estetyki. W pierwszym z nich znajdujemy tekst Joanny Górniczej-Kalinowskiej o konsekwencjalizmie oraz tekst Andrzeja Szostka o personalistycznej interpretacji cnót. Oba teksty mają charakter wprowadzający i dotyczą zagadnień, wokół których we współczesnej debacie społecznej narosło wiele mitów i nieścisłości. W wielu przypadkach teksty dokonują potrzebnego rozjaśnienia zawilej problematyki. W drugim z komentowanych rozdziałów znajdujemy tekst Iwony Lorenc dotyczący doświadczenia estetycznego oraz tekst Zofii Rosińskiej i Andrzeja Zielińskiego dotyczący komunikacji.

Oba teksty ukazują bardzo interesujący fenomen, który dotyczy tego, w jaki sposób paradygmat uprawiania filozofii przekłada się na sposób pisania o jej problemach. Tekst Iwony Lorenc może wydawać się nieprzystępny z uwagi na słownik filozoficzny, przy użyciu jakiego został napisany, ale jednocześnie porusza on centralne dla estetyki zagadnienie doświadczenia estetycznego. Drugi z tekstów w sposób oryginalny (przynajmniej dla kogoś przyzwyczajonego do formalnych teorii komunikacji) opisuje fenomen komunikacji na linii twórcy dzieła – odbiorcy.

Rozdział piąty poświęcony jest filozofii logiki i zawiera tekst Krzysztofa Wójtowicza o teoriach aksjomatycznych oraz Krzysztofa Wieczorka o logice nieformalnej. Oba teksty stoją na bardzo wysokim poziomie. Pierwszy z nich stara się w sposób niesformalizowany przedstawić jedno z najcie-

kawszych zagadnień logiki formalnej, co udaje mu się bardzo dobrze. W drugim tekście analizowane jest zyskujące dużą popularność obecnie podejście nieformalne do analizy argumentacji.

Szósty rozdział dotyczy filozofii języka, a dokładniej dwóch jej problemów. Pierwszy z nich to problem relacji warunków prawdziwości i znaczenia, który omawia w swoim tekście Joanna Odrowąż-Sypniewska, drugi natomiast dotyczy nonfaktualizmu, który opisuje Bogdan Dziobkowski. Pierwszy z tekstów znakomicie poprzez pojęcie znaczenia wprowadza do jednej z najciekawszych debat prowadzonych obecnie na gruncie filozofii języka: debaty minimalistów z kontekstualistami. Drugi z tekstów dotyczy niemalże monograficznie paradoksu sceptycznego Kripkensteina i sposobów jego rozwiązywania bez większych odwołań do obecnie toczącej się debaty

nonfaktualistycznej (np. w teorii prawa czy etyce).

Rozdział siódmy to dwie prace poświęcone filozofii umysłu. Zagadnieniem sztucznej inteligencji zajął się Marcin Miłkowski, a zagadnieniu świadomości przyjrzał się Jacek Hołówka. Tekst Marcina Miłkowskiego jest znakomitym pogłębionym wprowadzeniem do problematyki współczesnych filozoficznych aspektów sztucznej inteligencji. Drugi z tekstów stanowi przegląd najważniejszych filozoficznych koncepcji świadomości.

Ósmy rozdział książki dotyczy filozofii nauki i zawiera tekst o realizmie pióra Adama Groblera i tekst o instrumentalizmie autorstwa Wojciecha Sadego. Oba teksty, bardzo dobrze napisane, prezentują bardzo ważną debatę, która toczy się w obrębie współczesnej filozofii nauki. Dobrze opisują one tło i kontekst filozoficznych problemów związa-

nych z nauką, ilustrując swoje wywody przykładami z nauk szczegółowych.

Rozdziały dziewiąty i dziesiąty omawianej książki dotyczą filozofii polityki oraz filozofii społecznej. W rozdziale dotyczącym filozofii politycznej znajdziemy tekst Damiana Leszczyńskiego o konserwatyzmie oraz Andrzeja Szahaja o liberalizmie. Oba teksty stoją na wysokim poziomie, spełniając w pełni swoje zadanie wprowadzające do omawianej tematyki. W rozdziale dotyczącym filozofii społecznej, odnajdujemy tekst Adama Chmielewskiego dotyczący komunitaryzmu oraz tekst Magdaleny Środy o indywidualizmie. Oba te teksty, wysoce kontrastujące ze sobą, stanowią ciekawy przykład opisywania tego samego sporu z różnych perspektyw. Po przeczytaniu pierwszego z tekstów czytelnik powinien skłaniać się ku komunitaryzmowi, na co

bezpośrednią kontrą jest zbliżający czytelnika do indywidualizmu tekst drugi.

Rozdział jedenasty książki dotyczy filozofii religii. Znajdziemy w nim dwa teksty, pierwszy autorstwa Jana Krokosa dotyczy objawienia, zaś drugi, autorstwa Piotra Gutowskiego i Marcina Iwanickiego, dotyczy objawienia religijnego. Pierwszy tekst porusza bardzo trudne zagadnienie i odniosłem wrażenie, że z konieczności bardzo mocno oddala się od filozofii. Drugi z tekstów stanowi przykład bardzo dobrej pracy omawiającej współczesną filozofię religii, w szczególności w jej analitycznym wydaniu.

Dokonując oceny tej publikacji należy w kilku punktach zebrać uwagi ogólne. Po pierwsze, poziom wszystkich tekstów jest wysoki, jednakże niektóre z grup tematycznych (ontologia, filozofia umysłu) zdecydowanie się wyróżniają. Oczywiście

nie sposób mi oceniać niektórych z rozdziałów. Po drugie, jeżeli chodzi o stosunek głębi wywodu do walorów dydaktycznych, to nie wszystkim tekstom udało się osiągnąć ideał, do którego zmierzać miała ta publikacja. Zazwyczaj te teksty wykazywały tendencję do pozostawania wysoce wprowadzającymi. Po trzecie, bardzo chętnie widziałbym w tym zestawieniu inne dyscypliny filozoficzne, np. filozofię prawa (co jest być może tylko życzeniowym myśleniem na przyszłość).

Pomimo powyższych uwag szczerze polecam książkę wszystkim czytelnikom, zarówno tym, którzy szukają rzetelnego wprowadzenia, jak i tym, którzy szukają pogłębionej analizy zagadnień centralnych dla dyscyplin filozoficznych.

Bartosz Janik